

Paweł KALETA, *Kościelne prawo majątkowe*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 2014, ss. 335. ISBN: 978-83-7306-664-9.

Problematyka związana z szeroko pojętym majątkiem kościelnym jest zagadnieniem ważnym, wywołującym obecnie w społeczeństwie polskim liczne dysputy i polemiki. W szeroki nurt tej dyskusji wpisuje się prezentowana książka Pawła Kalety.

Autor jest prezbiterem diecezji radomskiej, doktorem nauk prawnych, adiunktem Katedry Norm Ogólnych i Kościelnego Prawa Majątkowego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Specjalizuje się w problematyce kościelnego prawa majątkowego oraz stosowania prawa w obrocie majątkowym.

Zasadniczym przedmiotem wskazanej monografii, a jednocześnie celem, jaki stawia sobie autor, jest analiza rozwiązań normatywnych dotyczących majątku Kościoła katolickiego. W publikacji tej, stanowiącej systematyczny wykład z zakresu kościelnego prawa majątkowego, P. Kaleta wskazuje na aktualne problemy istniejące w omawianej materii, szeroko odwołując się w swoich rozważaniach do licznych źródeł, w tym zarówno do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. i porównawczo do Kodeksu Kanonów Wschodnich z 1990r., jak i do konstytucji papieskich, konstytucji i dekretów Soboru Watykańskiego II, dekretów wykonawczych Stolicy Apostolskiej do uchwał soborowych, odpowiedzi papieskich komisji interpretacyjnych, dekretów kongregacji rzymskich, postanowień Konferencji Episkopatu Polski, uchwał wybranych synodów diecezjalnych, a nawet, pomocniczo, do postanowień Konferencji Biskupów Hiszpanii, Włoch, Stanów Zjednoczonych i Kanady.

Prezentowana publikacja składa się ze *Wstępu* (s. 7-12), ośmiu rozdziałów problemowych i *Zakończenia* (s. 265-271). Zawiera również bibliografię z podziałem na źródła prawa kanonicznego, prawa partykularnego i prawa polskiego oraz wykaz literatury i skrótów.

We *Wstępie* autor omawia zagadnienia metodologiczne, zakreślając jednocześnie ramy swych analiz. Zwracając uwagę, że ewangeliczne ubóstwo nie oznacza odrzu-

cenia dóbr doczesnych, lecz właściwe ich wykorzystanie, autor podkreśla, że Kościół winien unikać nie tylko niepotrzebnego gromadzenia dóbr, ale również każdej formy nadużyć w dziedzinie majątku kościelnego. Z tego względu dobra kościelne powinny być zarządzane – jak słusznie zauważa autor – jeśli nie przez ekspertów, to przynajmniej przez administratorów mających odpowiednią znajomość kościelnego prawa majątkowego.

Rozdział pierwszy, *Kształtowanie się kościelnego prawa majątkowego* (s. 13-27), ukazuje powstanie i rozwój majątku kościelnego oraz główne zasady rewizji kościelnego prawa majątkowego zawartego w CIC z 1917 r. Prezentuje również strukturę prawa majątkowego w KPK z 1983 r.

W rozdziale drugim, zatytułowanym *Podstawowe zasady kościelnego prawa majątkowego* (s. 27-43) autor dokonuje analizy tytułowych zasad, usiłując odpowiedzieć na pytanie, na czym polega wrodzone i niezależne prawo Kościoła do korzystania z dóbr kościelnych i jakie są cele tych dóbr. Przedstawia też zdolność majątkową kościelnych osób prawnych, prawo własności oraz nadzór Stolicy Apostolskiej w administrowaniu dobrami kościelnymi.

Rozdział trzeci, *Pojęcie i rodzaje dóbr kościelnych* (s. 43-63), wyjaśnia znaczenie pojęcia „majątek” w prawie kanonicznym i w polskim prawie cywilnym oraz prezentuje rodzaje dóbr kościelnych.

W rozdziale czwartym, *Sposoby nabywania dóbr kościelnych* (s. 63-145), autor przybliży prawne sposoby nabywania dóbr kościelnych, do których należą ofiary wiernych, dochody z majątku własnego oraz szeroko rozumiane subwencje państwowe. Omawiając źródła finansowania Kościoła, autor rozważa, czy źródła określone przez prawodawcę kościelnego są umocowane również w prawie państwowym.

Rozdział piąty, *Zarządzanie dobrami kościelnymi* (s. 145-203), zawiera analizę przepisów prawnych dotyczących zarządzania dobrami kościelnymi. Wyjaśnia pojęcie „zarządzanie” i jego rodzaje oraz przedstawia kompetencje zarządcy odpowiednio do udzielonej mu władzy. Prezentuje kompetencje proboszcza, biskupa, konferencji biskupów, Stolicy Apostolskiej i papieża.

Rozdział szósty, *Alienacja patrimonium stabile* (s. 203-229), poświęcony został wymaganiom, jakie winna spełnić alienacja, aby być aktem godziwym i ważnym. W rozdziale tym autor podejmuje próbę sprecyzowania, czym jest alienacja *sensu lato*, o której mowa w kan. 1295 KPK, oraz porusza zagadnienie odpowiedzialności prawnej za alienację nieważną.

W siódmym rozdziale, *Organy pomocnicze w zarządzaniu dobrami diecezjalnymi i parafialnymi* (s. 229-257), przedstawiono kompetencje takich organów, jak rada do spraw ekonomicznych, ekonom, kolegium konsultorów, a także parafialnej rady do spraw ekonomicznych oraz parafialnej rady duszpasterskiej.

Rozdział ósmy dotyczy problematyki zarządzania dobrami instytucji życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego. Zasadniczą oś rozważań zawartych w tym rozdziale koncentruje się wokół trzech zagadnień kluczowych: 1) czy wymie-

nione podmioty mają zdolność majątkową; 2) na podstawie jakich przepisów majątek tych podmiotów jest zarządzany; 3) jaki jest zakres prawa własności członków tych instytucji i stowarzyszeń.

W *Zakończeniu* P. Kaleta przypomina, że w zakresie nabywania dóbr doczesnych Kościoła ma ukształtowaną tradycję finansowania swoich dzieł zarówno przez jałmużny i dobrowolne ofiary wiernych oraz ze środków pochodzących z działalności gospodarczej prowadzonej przez osoby kościelne, a także z pośrednich i bezpośrednich subwencji państwowych. Konkludując rozważania, autor podkreśla, że prawo Kościoła do nabywania, posiadania, zarządzania i alienowania dóbr doczesnych nie pochodzi z nadania władzy świeckiej, lecz wynika z *ius nativum*. Posiadanie majątku nie jest jednak dla Kościoła celem samym w sobie – majątek kościelny pełni funkcję jedynie środka służącego do realizacji misji Kościoła, a jest nią zbawienie wierzących. Sygnalizując postulaty *de lege ferenda* m.in. w zakresie modelu „specjalnej instytucji”, która miałaby na celu gromadzenie dóbr i ofiar przeznaczonych na utrzymanie duchownych i dzieł diecezjalnych, czy też w zakresie opracowania katalogu aktów nadzwyczajnego zarządzania, o którym mowa w kan. 1277 KPK, oraz w zakresie uściślenia zawartego w kan. 1377 KPK pojęcia „sprawiedliwej kary”, autor stwierdza, że w dobie współczesnych przemian ekonomiczno-społecznych Kościół w Polsce stoi przed potrzebą ukształtowania nowej świadomości własnych spraw finansowych.

Prezentowana monografia jest publikacją wartościową i ciekawą. Autor komunikatywnie i sprawnie realizuje nakreślony we *Wstępie* cel pracy, a zawartość rozdziałów, powiązanych ze sobą logicznie, jest w pełni zbieżna z podjętą problematyką badawczą.

Zagadnienie kościelnego prawa majątkowego nie było dotąd – w ujęciu przedstawionym w książce – przedmiotem pogłębionego zainteresowania polskiej doktryny. We współczesnej, rodzimej literaturze nie ma opracowania, które całościowo, a przede wszystkim w tak szerokim spektrum tematycznym obejmowałoby problematykę regulacji prawnych odnoszących się do majątku kościelnego. Paweł Kaleta w sposób rzeczowy dokonał kompleksowej analizy rozwiązań normatywnych odnoszących się do majątku kościelnego w obszarze prawa kanonicznego, sięgając – co niezmiernie istotne – do badań nie tylko renomowanych kanonistów polskich, ale również do opracowań współczesnej kanonistyki zagranicznej¹. Ten właśnie aspekt omawianej publikacji, niezależnie od walorów wynikających z zakresu dokonanych analizy, zasługuje na szczególne podkreślenie.

Recenzowana monografia nie należy do prac *stricte* odtwórczych. Jej autor krytycznie weryfikuje wiele utartych i rozpowszechnionych w literaturze przedmiotu po-

¹ Między innymi: R.T. KENNEDY, *The Temporal Goods of the Church*, [w:] *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York 2000; J.A. RENKEN, *Church Property. A Commentary on Canon Law Governing Temporal Goods in the United States and Canada*, Canada 2009; V. DE PAOLIS, *Los bienes temporales de la Iglesia*, Madrid 2012.

głędów, choć nie ustrzeżę się kilku niejasności i niedopowiedzeń. Trudno bez zastrzeżeń przyjąć zwłaszcza zawarte w rozdziale I stwierdzenie, że władza państwowa uznaje publicznoprawną osobowość Kościoła (s. 34). Zważywszy na trwające od lat w literaturze przedmiotu, liczne² kontrowersje natury jurystycznej i światopoglądowej, tezę powyższą uznać należy za co najmniej dyskusyjną. Szkoda przy tym, że całej złożonej i dość problematycznej materii osobowości prawnej podmiotów kościelnych autor poświęcił zaledwie kilka stosunkowo skromnych uwag (s. 35-36, 259-260), gdyż może to rodzić u czytelnika mylne przekonanie, że w tym aspekcie żadne wątpliwości w doktrynie nie występują. Tę samą uwagę odnieść należałoby również do zagadnienia związanego z pytaniem, czy wskazane przez autora normy dotyczące zarządu majątkiem kościelnym, które obowiązują w prawie kościelnym mają również – a jeśli tak, to w jakim zakresie – znaczenie w porządku prawa państwowego. Pytanie to w publikacji nie pada, mimo że kontrowersje istniejące w tym zakresie w doktrynie i judykaturze autor zdaje się (przynajmniej częściowo) dostrzegać (s. 157).

Trudno również zgodzić się z wyrażoną w omawianej publikacji tezą, że do zarządzania dobrami doczesnymi instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oprócz przepisów prawa własnego należy aplikować również kanony Księgi V KPK (s. 262). Twierdzenie to jest słuszne w odniesieniu do instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostołskiego, jednakże w przypadku instytutów zakonnych budzi wątpliwości. Rzecz bowiem w tym, że zagadnienie alienacji w wymienionych grupach podmiotów Kodeks Prawa Kanonicznego reguluje w trzech przepisach: 1) w kan. 638 KPK, który dotyczy majątku instytutów zakonnych; 2) w kan. 718 KPK, który dotyczy majątku instytutów świeckich; 3) w kan. 741 § 1 KPK, który dotyczy majątku stowarzyszeń życia apostołskiego. O ile przepisy dotyczące instytutów świeckich (kan. 718 KPK) i stowarzyszeń życia apostołskiego (kan. 741 § 1 KPK) nie zawierają w tej materii rozwiązań samodzielnych, poprzestając na odesłaniu, o tyle kan. 638 KPK, odnoszący się do instytutów zakonnych, postępowanie alienacyjne reguluje w sposób własny i bezpośredni. W procedurze alienacyjnej dotyczącej wskazanych grup podmiotów wyraźnie wyodrębniono więc dwa podstawowe reżimy postępowania: postępowanie alienacyjne, które odbywa się według reguł określonych w kan. 638 KPK, oraz postępowanie alienacyjne, które toczy się według reguł zawartych w Księdze V, tj. w oparciu o kan. 1291-1292 KPK. Kan. 635 § 1 KPK wprawdzie rzeczywiście nakazuje stosowanie przepisów Księgi V również do instytutów zakonnych, jednakże równocześnie stanowi, iż „dobra doczesne instytutów zakonnych rządzą się przepisami Księgi V [...], chyba że (podkreślenie M.T.), co innego wyraźnie zastrzeżono”. Zważywszy na fakt, że w za-

² Zob. m.in.: L. GÓRNICKI, *Problem nabywania oraz charakteru osobowości prawnej kościołów i innych związków wyznaniowych w Polsce*, [w:] J. KOREDZUK (red.), *Prawo wyznaniowe. Przeszłość i teraźniejszość*, Wrocław 2008, s. 226-235.

kresie samego postępowania alienacyjnego w kan. 638 KPK ewidentnie „zastrzeżono co innego” niż w kan. 1292 KPK, uznać należy, że w tej części kan. 638 KPK stanowi *lex specialis* wobec kan. 1292 KPK. Bliższa analiza wymienionych regulacji wyraźnie wskazuje, że jakkolwiek oba wymienione tryby postępowania mają cechy wspólne, to jednakże między nimi zachodzą również dość zasadnicze różnice.

Nie jest też do końca jasne, co autor miał na myśli twierdząc (za F. Anzalem Gilem), że w przypadku niektórych aktów nadzwyczajnego zarządzania (kan. 1277, kan. 1281 § 2 KPK), gdy akty te zagrażają *conditio patrimonialis* kościelnej osoby prawnej, należy zastosować procedurę alienacyjną (s. 224). Stwierdzenie to wydaje się być niejasne już niejako w punkcie wyjścia, tj. wobec faktu, że samo pojęcie „akty nadzwyczajnego zarządzania” nie jest terminem tożsamym w obu wymienionych przepisach. Tekst oryginału KPK wskazuje, że prawodawca rozróżnia *actus qui finem et modum ordinariae administrationis excedunt* i *actus extraordinariae administrationis* i rozróżnienie to da się zauważyć również w treści kan. 1277 KPK i kan. 1281 § 1 i 2 KPK. Termin *actus qui finem et modum ordinariae administrationis excedunt* występuje w treści kan. 1281 § 1 i 2 KPK, natomiast pojęcie *actus extraordinariae administrationis* (a także *actus maioris momenti*) zawarte jest w kan. 1277 KPK. Niezależnie jednakże od powyższego nie sposób nie odnotować również i tego, że zarządzanie dobrami doczesnymi Kościoła uregulowane jest w Tytule II Księgi V KPK, alienację zaś prawodawca kościelny uregulował odrębnie w Tytule III tej Księgi. Wskazuje to, że przepisy odnoszące się do alienacji stanowią *lex specialis* w odniesieniu do zasad ogólnych określonych we wskazanym Tytule II, a to z kolei oznacza, że alienacja, mimo że jest jedną z form zarządu majątkiem, jest formą na tyle specyficzną, że rządzi się własnymi regułami.

Wskazane wyżej mankamenty (drobne) w niczym nie zmieniają jednak ogólnego wniosku, że recenzowana praca jest publikacją cenną, która może być inspiracją do dalszych naukowych poszukiwań dla teoretyków prawa, i to zarówno kanonicznego, jak i prawa polskiego. Może stanowić również praktyczne kompendium wiedzy o finansach Kościoła i sposobach zarządzania nimi, przydatne nie tylko administratorom majątku kościelnego, ale i innym uczestnikom szeroko pojmowanego obrotu prawnego.

Małgorzata Tomkiewicz
wykładowca prawa na WT UWM w Olsztynie
sędzia Sądu Okręgowego w Olsztynie